

МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ ТА ЇХ МІСЦЕ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ БАНКІВ

METHODS OF CREDIT RISK MANAGEMENT AND THEIR PLACE IN PROVIDING THE PAYMENT OF BANKS

Коваленко В.В.

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри банківської справи,
Одеський національний економічний університет

Ненад Д.О.

студентка кредитно-економічного факультету,
Одеський національний економічний університет

У статті приділено увагу методам управління кредитним ризиком та його впливу на забезпечення платоспроможності банків. Розглянуто погляди на визначення сутності кредитного ризику. Проаналізовано законодавчі та нормативно-правові акти, що регламентують методи управління кредитним ризиком банків. Визначено динаміку рівня кредитного ризику, на який наражаються банки. Запропоновано основні напрями вдосконалення роботи з проблемними кредитами як методу управління кредитним ризиком.

Ключові слова: кредитування, банки, кредитний ризик, платоспроможність, кредитний портфель, кредитна політика.

В статье уделено внимание методам управления кредитным риском и его влиянию на обеспечение платежеспособности банков. Рассмотрены взгляды на определение сущности кредитного риска. Проанализированы законодательные и нормативно-правовые акты, регламентирующие методы управления кредитным риском банка. Определена динамика уровня кредитного риска, которому подвергаются банки. Предложены основные направления совершенствования работы с проблемными кредитами как метода управления кредитным риском.

Ключевые слова: кредитование, банки, кредитный риск, платежеспособность, кредитный портфель, кредитная политика.

This article is devoted to the problems of methods of managing credit risk and its impact on ensuring the solvency of banks. The article is to systematize views on the definition of the nature of credit risk. Has been analyzed laws and regulations, which determine credit risk management practices of banks. Defined dynamics of credit risk to which banks are exposed. Suggested the main directions of improvement the interaction with problem loans as a method of credit risk management.

Keywords: crediting, banks, credit risk, solvency, credit portfolio, credit policy.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Кредитний портфель займає найбільшу питому вагу у структурі активів банків, тому від якості кредитного портфеля залежить якість активів у цілому, а отже, і рівень платоспроможності банків. Наявність великої кількості проблемних кредитів, формування резерву під ризику за кредитними операціями набирають значних обертів, надання великих кредитів одному позичальнику погіршує якість кредитного портфеля.

Забезпечення платоспроможності банків залежить від використання ефективних методів оцінювання банківських ризиків, передусім кредитного ризику.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми

і на які спираються автори. У вітчизняній науці дослідженню проблем методів управління кредитним ризиком банків приділялася особлива увага. Зокрема, значний внесок у розкриття сутності та методів управління кредитним ризиком зробили О. Гайдаржийська [1], О. Зверяков [2], Л. Кузнєцова [3], В. Міщенко [4], С. Науменкова [5], О. Терещенко [7] та багато інших. Аналіз публікацій визначає потребу в подальших дослідженнях методів управління кредитним ризиком та їх місця у забезпеченні платоспроможності банків, особливо у специфічних умовах розвитку вітчизняної банківської системи, який відзначається трансформацією умов кредитування та використання методів нівелювання кредитного ризику.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Мета статті – розвиток науково-мето-

дичних підходів і розроблення практичних рекомендацій щодо вдосконалення методів управління кредитним ризиком банків для забезпечення достатнього рівня їхньої платоспроможності.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. За результатами проведеного дослідження визначено, що формування підходів до управління кредитним ризиком у банках визначається певними постулатами.

По-перше. Кредитний ризик – це наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через неспроможність сторони, що взяла на себе зобов'язання, виконати умови будь-якої фінансової угоди з банком або в інший спосіб виконати взяті на себе зобов'язання [7].

По-друге. Система оцінки кредитного ризику, притаманного кредитному портфелю, включає такі елементи: оцінку якості кредитів, що становлять кредитний портфель; визначення структури портфеля на основі якості кредитів і оцінка цієї структури на основі вивчення її динаміки; визначення очікуваної доходності від кредитних операцій, яка має компенсувати прийнятий кредитний ризик банку; визначення достатньої величини резервів для покриття збитків за позиками на основі структури кредитного портфеля [2, с. 85].

По-третє. Резерви під утрати за активними операціями – частина вартості негативно класифікованих активів банку, яку банк із певною мірою достовірності на основі попереднього досвіду може вважати втраченою і відносить на витрати своєї діяльності. Резерви під утрати за активними операціями не включаються до капіталу банку. Ці резерви складаються з резервів під кредитні збитки, резервів під нараховані доходи, резервів під дебіторську заборгованість та резервів під кореспондентські рахунки [7].

По-четверте. Політика щодо резервування кредитних утрат може встановлюва-

тися зверху або формуватися самим банком залежно від банківської системи. Хоча є деяка користь в індивідуальному аналізі можливих утрат, особливо для великих кредитів, більш практично призначити певний рівень резервів за кожною окремою категорією активів. У багатьох країнах із нестабільними економіками органи нагляду встановили обов'язкові рівні таких резервів [8, с. 152].

Слід зазначити, що на мікроекономічному рівні організація управління кредитним ризиком регламентована політикою управління кредитними ризиками і починається з виявлення можливих випадків появи кредитного ризику (фахівці відділу ризик-менеджменту виявляють фактори ризику). Потім проводиться оцінка кредитного ризику, за результатами якої і на підставі внутрішньобанківської документації фахівці підрозділу ризик-менеджменту обирають оптимальний набір інструментів управління кредитним ризиком [9, с. 37].

Процес управління кредитним ризиком здійснюється в кілька етапів (залежно від величини банку, його організаційної структури, спеціалізації), а саме: ідентифікація кредитного ризику, оцінка ризику; якісна оцінка ризику (оцінка кредитоспроможності позичальника); ймовірнісна (ймовірність дефолту) оцінка ризику; кількісна (VaR-аналіз кредитного портфеля) оцінка ризику; вплив на ризик через утримання власними силами або за допомогою передачі ризику третій особі; моніторинг ризиків [10].

На кінець 2016 р. розрив між сформованими резервами за міжнародними стандартами фінансової звітності та кредитним ризиком, оціненим відповідно до положення Національного банку України «Про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями» від 30.06.2016 № 351 [11], у групі найбільших банків із національним капіталом становить 132 млрд. грн. (рис. 1).

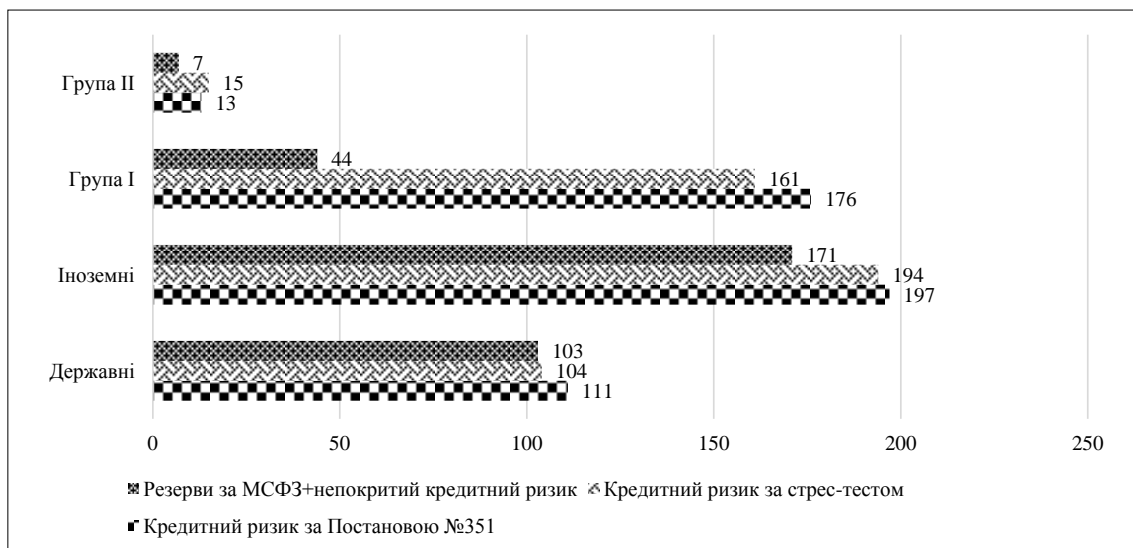

Рис. 1. Оцінений кредитний ризик для груп банків, млрд. грн.

Джерело: складено авторами за [12]

Таблиця 2

**Інструменти управління
кредитними ризиками**

Активні інструменти	Пасивні інструменти
Обмеження ризиків	Утворення резервів ліквідності
Диверсифікація	Утворення резервів власного капіталу
Управління проблемними кредитами	Контроль якості кредитного портфеля

Джерело: складено авторами за [1; 3; 5; 6]

Важлива роль під час оцінки рівня кредитного ризику належить нормативам, які його оцінюють та мають на меті не допустити надмірну концентрацію кредитного ризику в банках. Економічні нормативи діяльності банків, які доводить Національний банк України, є основою системи лімітів, що встановлюються для обмеження та мінімізації кредитного ризику банку.

За офіційними даними, впродовж 2010–2016 рр. простежується дотримання банківськими установами України всіх нормативів кредитного ризику (табл. 1).

Проведений аналіз дотримання банками України нормативів кредитного ризику вказує, що фактичні значення нормативів нижчі за оптимальні.

Окрему увагу слід звернути на нормативи стосовно кредитування інсайдерів. За оптимального значення показника не більше 25% норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами становив у 2015 р. 31,19%, що свідчить про підвищення кредитного ризику в банківській системі України за цим напрямом.

Розрізняють інструменти для запобігання виникненню кредитних ризиків та інструменти управління наслідками настання кредитних ризиків. Останні можуть бути активними (застосовуються для обмеження втрат) і пасивними (пов'язані зі страхуванням збитків). Інструменти управління кредитними ризиками розглянуто в табл. 2.

Слід зазначити, що стратегія управління ризиками в банках повинна ґрунтуватися на інтегрованій структурі, що складається з обов'язків і функцій, які спускаються від рівня Правління вниз, на операційні рівні, охоплюючи всі аспекти ризику, особливо ринковий, кредит-

ний і ризик ліквідності, операційний, юридичний ризику, ризику, пов'язані з репутацією банку і з персоналом. Ця структура включає в себе власне Правління (кінцевий відповідальний орган), комітети, відділ управління ризиками, а також різні відділи підтримки та контролю. Усі вони мають чітко визначені обов'язки і порядок звітності [14].

Кредитний ризик визначається ймовірністю того, що позичальник не зможе або не захоче виконати свої зобов'язання відповідно до кредитної угоди. Управління кредитним ризиком банку здійснюється на двох рівнях залежно від причин його виникнення: на рівні кожної окремої позики і на рівні кредитного портфеля у цілому.

Методи управління кредитним ризиком поділяються на дві групи: методи управління кредитним ризиком на рівні окремої позики; методи управління кредитним ризиком на рівні кредитного портфеля банків (диверсифікація, лімітування, створення резервів).

Слід зазначити, що платоспроможність банків залежить від якості активів банків. Банки мають суттєві частки проблемних активів на

Таблиця 1

Аналіз дотримання банківськими установами України нормативів кредитного ризику з 2010 по 2016 р., %

Норматив	01.01. 2011	01.01. 2012	01.01. 2013	01.01. 2014	01.01. 2015	01.01. 2016	01.01. 2017
Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7)	21,04	20,76	22,1	22,33	22,01	22,78	21,48
Норматив великих кредитних ризиків (Н8)	161,2	164,46	172,91	172,05	250,04	364,14	308,27
Норматив максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру (Н9)	0,81	0,57	0,37	0,36	0,13	-	36,72
Норматив максимального сукупного розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих інсайдерам (Н10)	2,25	2,51	2,41	1,63	1,37	-	-
Норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (Н9)*	-	-	-	-	-	31,19	-

Джерело: складено авторами за [13]

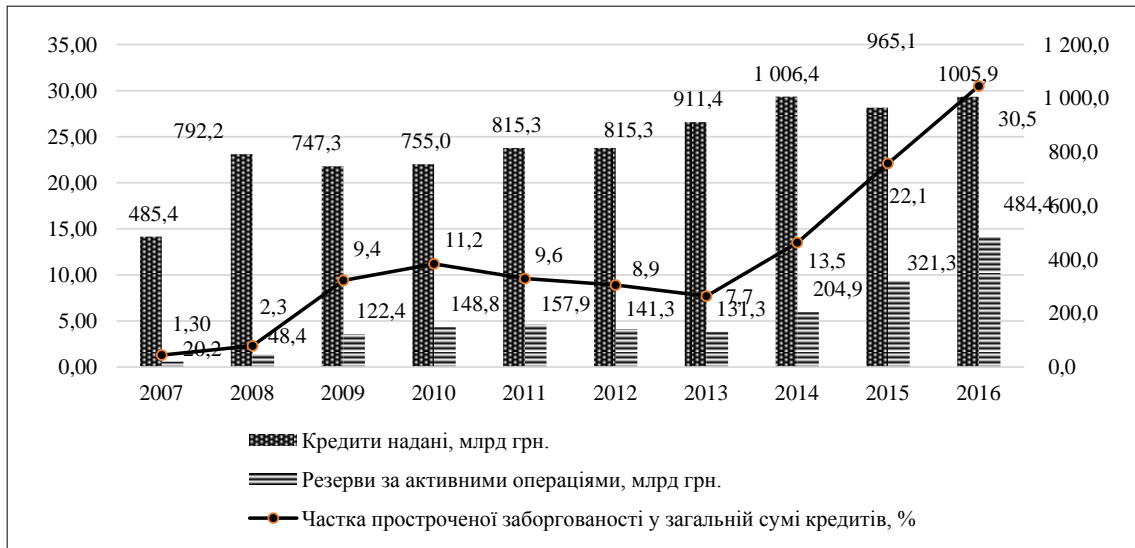

Рис. 2. Динаміка наданих кредитів та частки простроченої заборгованості у загальній сумі кредитів за період з 2007 по 2016 р.

Джерело: розраховано авторами за [12]

балансі, що потребує системного рішення проблеми якості активів, зокрема це стосується зростаючої частки простроченої заборгованості, що викликає процес збільшення резервів на покриття кредитного ризику (рис. 2).

Нині управління кредитним ризиком здійснюється не тільки на етапі формування портфеля. Банки ведуть постійний моніторинг кредитного портфеля й оптимізують його, поповнюючи чи, навпаки, позбавляючись частини активів через договори переуступок (цесією). Таким чином, виникає вторинний ринок позик, що дає змогу ще більш активно управляти кредитним ризиком [15].

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. На підставі проведеного дослідження можна стверджувати, що рівень кредитного ризику банків є надзвичайно високим та негативно впливає на стабільність функціонування усієї банківської системи. Ураховуючи зазначене вище, подальший розвиток банків щодо оптимізації кредитної політики повинен базуватися на продуманій стратегії. До її основних напрямів доцільно

включити: вдосконалення системи оцінки кредитоспроможності позичальника із застосуванням рейтингових моделей; подальше поліпшення усіх аспектів кредитної діяльності й оптимізацію організаційної структури кредитного відділу для забезпечення якісно нової системи управління кредитним портфелем; використання комплексного програмно-цільового підходу до планування діяльності банків; оптимізацію кредитних вкладень за рівнем галузевого ризику з урахуванням потенційної ефективності; збільшення обсягу та видів кредитування для успішної реалізації концепції банку з урахуванням фінансової нестабільності; поліпшення маркетингової діяльності. Ефективність організації кредитного процесу в найближчій перспективі буде одним із головних чинників, які визначатимуть платоспроможність вітчизняних банків.

Саме тому чіткість кредитної політики та кредитних процедур, задокументованих у корпоративних нормативних актах, сприятиме зниженню ризиків кредитної діяльності, підвищенню платоспроможності банків.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гайдаржийська О.М. Напрями удосконалення управління кредитним ризиком / О.М. Гайдаржийська, О.Г. Чернікова // Проблеми підвищення ефективності інфраструктури. – 2014. – № 38. – С. 47–50.
2. Коваленко В.В. Діагностика кредитного ризику та його вплив на кредитну активність банків України / В.В. Коваленко, О.М. Зверяков, Д.С. Гайдукович // Фінанси України. – 2016. – № 2. – С. 84–98.
3. Кузнєцова Л.В. Аналіз кредитних циклів у банківській системі України / Л.В. Кузнєцова, Д.Ю. Кретов // Економіка та суспільство. – 2016. – № 7. – С. 767–772.
4. Міщенко В.І. Стратегічні підходи до управління ризиками функціонування нежиттєздатних банків і обслуговування проблемних активів / В.І. Міщенко, С.В. Міщенко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2014. – № 10(163). – С. 40–45.
5. Науменкова С.В. Розвиток кредитування в посткризових умовах / С.В. Науменкова, С.В. Міщенко // Банківська справа. – 2013. – № 1. – С. 3–19.
6. Терещенко О. Оцінка кредитних ризиків: відповідність новацій НБУ міжнародній практиці / О. Терещенко // Вісник Національного банку України. – 2012. – № 9. – С. 4–8.

7. Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України, затверджені Правлінням Національного банку України від 02.08.2004 № 361 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1078.14952.0>

8. Грюнинг Х. Анализ банковских рисков. Система оценки корпоративного управления и управления финансовым риском / Х. Грюнинг ; пер. с англ. ; вступ. сл. д. э. н. К.Р. Тагирбекова. – М. : Весь мир, 2007. – 304 с.

9. Коваленко В. Теоретичні та методичні підходи до оцінювання фінансової стабільності банківської системи / В. Коваленко, Ю. Гаркуша // Вісник Національного банку України. – 2013. – № 9 – С. 35–40.

10. Герасименко Р. Проблемні позики та прогнозування їх частки в кредитному портфелі банку / Р. Герасименко, М. Дегтярьова // Вісник Національного банку України. – 2012. – № 4. – С. 40–46.

11. Про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями : Постанова НБУ від 30.06.2016 № 351 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://xp--80aagahqwyibe8an.com/ukrajini-bank-natsionalniy/postanova-vid-30062016-351-pro-zatverdjennya-2016-32869.html>

12. Офіційний сайт Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.bank.gov.ua/control/uk/index>

13. Значення економічних нормативів у цілому по системі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593

14. Демчишак Н.Б. Динаміка та перспективи кредитної діяльності комерційного банку в умовах нестабільності фінансового середовища / Н.Б. Демчишак, Н.Б. Ломага // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 2007. – С. 153–159.

15. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент у банку : [навч. посіб.] / Л.О. Примостка. – К. : КНЕУ, 2004. – 468 с.